

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Avioliittoon pakottamisen kriminalisoinnista Suomessa voimassa olevan lainsäädännön perusteella

Arviomuistiossa esitetään johtopäätöksenä, että voimassa olevat rikoslain ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa ja pakottamista koskevat säännökset ovat riittävän kattavat eikä niitä ole tarpeen muuttaa tai täsmentää. Toisaalta esiin tuodaan esimerkiksi mahdollisuus täsmentää rikoslain ihmiskauppaa koskevaa säännöstä siten, että säännökseen lisätään teon tarkoituksiksi avioliittoon pakottaminen.

Arvioitaessa, onko voimassa oleva lainsäädäntö riittävän kattava, on otettava huomioon Suomea velvoittava Istanbulin sopimus, jonka 37 artiklan 1 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon säädetään rangaistavaksi. Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen houkutteleva muuhun kuin sen osapuolen tai valtion alueelle, jossa hän asuu, tarkoituksenaan pakottaa hänet avioliittoon säädetään rangaistavaksi.

Arvioitaessa, voidaanko avioliittoon pakottamista pitää arviomuistiossa esitetyllä tavalla rangaistavana Suomen voimassa olevien ihmiskauppaa koskevien säännösten perusteella, hovioikeus toteaa seuraavaa. Niin kuin arviomuistiossa on todettu, perustuslain 8 §:n mukaisen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisällön mukaan rikostunnusmerkistö on ilmaista riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin teko tai laiminlyönti rangaistavaa. Ihmiskauppaa koskevista säännöksistä ei mainita erikseen avioliittoon pakottamista eikä avioliittoon pakottamista ihmiskaupan tekemuotona ole käsitelty myöskään ihmiskauppaa koskevien säännösten esitöissä. Istanbulin sopimuksen hyväksymistä koskevan lain esitöissä (HE 155/2014 vp. s. 51-52) olevan maininnan mukaan henkilön saattaminen pakkoavioliittoon voi täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön. Mainitussa hallituksen esityksessä

todetaan toisaalta, että vaikka Suomen lainsäädäntö jo nykyisellään riittää kattamaan Istanbulin sopimuksen vaatimuksen pakkoavioliiton kriminalisoinnista, voisi olla syytä jatkossa harkita, onko lainsäädännön tarkemmalle arvioinnille tältä osin tarvetta. Hallituksen esityksessä on viitattu esimerkkeinä Ruotsiin sekä Englantiin ja Walesiin, joissa lainsäädäntöön on lisätty erillinen pakkoavioliittoa koskeva rangaistussäännös.

Tuomioistuimen näkökulmasta on laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallista, että ihmiskauppaa koskevassa säännöksessä ei mainita tekemuotona nimenomaisesti avioliittoon pakottamista, varsinkin kun ihmiskauppaa koskevien säännösten esitöistäkin saa vain heikosti tukea sille tulkinnalle, että avioliittoon pakottaminen olisi ihmiskauppana rangaistavaa. Epäselvää on myös se, voidaanko ihmiskauppaa koskevien säännösten katsoa kattavan rangaistussäännökseltä edellytettävällä täsmällisyydellä Istanbulin sopimuksessa tarkoitetun henkilön houkuttelemisen ulkomaille avioliittoon pakottamisen tarkoituksessa. Ihmiskauppaa koskevien säännösten esitöissä (HE 103/2014 vp, s. 8) on viitattu esimerkkinä muista ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista Yhdistyneissä kansakunnissa vuonna 1956 hyväksytyyn lisäsopimukseen orjuuden, orjakaupan, ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta (SopS 17/1959), jossa rinnastetaan orjuuteen myös sopimuksessa tarkemmin kuvatut pakkoavioliiton muodot. Näissä on kysymys teoista, joissa nainen vastikkeellisesti tai korvausta vastaan luvataan, annetaan tai luovutetaan eteenpäin tai luovutetaan perintönä toiselle henkilölle. On varsin tulkinnanvaraista katsoa, että ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset kattaisivat kaikki avioliittoon pakottamisen tekemuodot mukaan lukien ne tilanteet, joissa on kysymys henkilön houkuttelemisesta ulkomaille avioliittoon pakottamisen tarkoituksessa.

Rikoslain 25 luvun 8 §:ssä säädetty pakottaminen edellyttää konkreettista ja välitöntä väkivaltaa tai uhkausta, minkä vuoksi se ei kata yhteisölliseksi väkivallaksi laskettavia pakottamistapauksia, joissa yhteisön sosiaalisen säännösten asettama pakko voi tarkoittaa uhrille samaa kuin rikoslaissa määritellyt pakkotilanteet. Säännöksen perusteella ei voida katsoa avioliittoon pakottamista rangaistavaksi riittävän kattavasti.

Hovioikeus katsookin, että avioliittoon pakottaminen tulisi säätää nimenomaisesti rangaistavaksi. Arviomuistiossa esitetyistä vaihtoehdoista varteen otettavimmat vaihtoehdot ovat joko ihmiskauppaa koskevan rikoslain 25 luvun 3 §:n täydentäminen arviomuistiossa esitetyllä tavalla tai kokonaan erillisen avioliittoon pakottamista koskevan säännöksen säätäminen.

Arviomuistiossa esitetty vaihtoehto siitä, että ihmiskauppaa koskevaa säännöstä täsmennettäisiin lisäämällä siihen teon tarkoituksiksi avioliittoon pakottaminen, selkeyttäisi nykyistä tilannetta. Tätä vaihtoehtoa puoltaa sekin, että avioliittoon pakottaminen voidaan nähdä yhtenä ihmiskaupan ilmenemismuotona. Tämä olisi myös lainsäädäntöteknisesti helppo toteuttaa. Tämän vaihtoehdon hyvänä puolena voidaan erityisesti pitää sitä, että ihmiskauppa on rikoslain 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettu kansainvälinen rikos. Lisäksi se on virallisen syytteen alainen rikos. Pakkoavioliiton uhrin olisivat ihmiskaupan uhreina oikeutettuja erityiseen tukeen ja palveluihin muun muassa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetussa laissa (746/2011) säädetyn mukaisesti.

Tämän vaihtoehdon ongelmana on se, että ihmiskauppaa koskeva säännös on monimutkainen ja tulkinnanvarainen. Joka tapauksessa tulkinnanvaraiseksi jää, voidaanko säännöksen täsmennyksessä muodossaankaan katsoa kattavan laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla Istanbulin sopimuksen 37 artiklan 2 kohdan mukaisen aikuisen tai lapsen houkuttelemisen toiseen valtioon tarkoituksena pakottaa tämä henkilö avioliittoon.

Arviomuistiossa esitetty vaihtoehto siitä, että avioliittoon pakottamisesta säädetään erillinen rangaistussäännös rikoslakiin, on kannatettava seuraavista syistä. Pakkoavioliitto ilmiönä ei ole yhteiskunnassa yleisesti tunnettu. Oma selkeä ja monimutkaisesta ihmiskauppasäännöksestä erillinen säännös helpottaisi ilmiön tunnistamista, siihen puuttumista jo esitutkintavaiheessa ja se olisi laillisuusperiaatteen kannalta selkeämpi. Tässäkin vaihtoehdossa tulisi kuitenkin huolehtia siitä, että edellä todetut ihmiskauppasäännökseen liittyvät hyvät puolet tulevat toteutetuiksi.

Rangaistussäännöksen soveltamisala

Arviomuistiossa on katsottu, että avioliittoon pakottaminen koskisi vain virallisesti päteviä avioliittoja. Perusteeksi on esitetty se, että muihin kuin virallisesti päteviin avioliittoihin liittyy määrittely- ja näyttöongelmia. Arvioitaessa, tulisiko avioliittoon pakottamisen kriminalisointi ulottaa koskemaan myös muita kuin virallisesti päteviä avioliittoja hovioikeus toteaa, että avioliiton kaltaiseen olosuhteeseen pakotetun henkilön suojaamisen ja oikeuksien toteutumisen kannalta sillä, onko hänet pakotettu nimenomaan virallisesti pätevään avioliittoon, ei ole merkitystä. Tämän vuoksi hovioikeus pitää perusteltuna selvittää, voitaisiinko avioliittoon pakottamisen kriminalisointi ulottaa Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa toteutetulla tavalla koskemaan myös avioliiton kaltaisia suhteita tai uskonnollisia ja kulttuurisia liittoja.

Johtopäätös

Edellä lausutun perusteella hovioikeus pitää perustelluimpana vaihtoehtona avioliittoon pakottamisen erilliskriminalisointia tarvittavine määritelmäsäännöksineen.

Aalto Teija

Itä-Suomen hovioikeus - Lausunnon ovat laatineet hovioikeudenneuvokset
Heikki Hakkarainen, Sisko Heimonen ja Eeva Kaisa Kääriäinen sekä esittelijä
Heli Koivunen.